

Het onpersoonlijke gebruik van de Afrikaanse persoonlijke voornaamwoorden ‘jy’ en ‘hulle’

Gonneke Groenen
Adri Breed
Noordwes-Universiteit

Daniël Van Olmen
Lancaster University

Abstract (English)

In many (West) Germanic languages we see that personal pronouns can be used in impersonal contexts. These pronouns are often referred to as Human Impersonal Pronouns (HIPs). This is also the case for Afrikaans with the personal pronouns ‘jy’ and ‘hulle’. Since ‘(’n) mens’ as a HIP in written standard Afrikaans has already received attention in Afrikaans corpus investigations, the aim of this investigation is to understand the use of ‘jy’ and ‘hulle’ in written standard Afrikaans. These pronouns can be seen as grammatical constructions, which can develop/change over time. Typology research on impersonalization has identified twelve impersonal contexts in which HIPs can be used. To investigate the use of ‘jy’ and ‘hulle’ it is important to have an understanding of impersonalization. For this project the *Taalkommissiekorpus* (2011) is used. The content of the corpus is divided into three subcategories, each representing a text genre: fiction + non-fiction/non-academic (in short: books); academic and other formal texts (study guides/academic articles/minutes; in short: formal); and the third one is based on newspaper and magazine articles.

Keywords: written Afrikaans, pronouns, impersonal use, language change

Abstract (Nederlands)

In veel (West-)Germaanse talen kunnen persoonlijke voornaamwoorden worden gebruikt in een onpersoonlijke context.¹ Deze voornaamwoorden worden vaak aangeduid als Human Impersonal Pronouns (HIP’s). Dit geldt

ook voor het Afrikaans met de persoonlijke voornaamwoorden ‘jy’ en ‘hulle’. Aangezien ‘(n) mens’ als HIP in het geschreven standaard Afrikaans reeds aandacht heeft gekregen in Afrikaans corpusonderzoek, is het doel van dit onderzoek het gebruik van ‘jy’ en ‘hulle’ in het geschreven Standaardafrikaans te begrijpen. Deze voornaamwoorden kunnen gezien worden als grammaticale constructies die zich in de loop van de tijd kunnen ontwikkelen of die kunnen veranderen. Typologisch onderzoek naar onpersoonlijkheid heeft twaalf onpersoonlijke contexten geïdentificeerd waarin HIP’s kunnen worden gebruikt. Om het gebruik van ‘jy’ en ‘hulle’ te onderzoeken is het van belang inzicht te hebben in impersonalisatie. Voor dit project wordt het *Taalkommissiekorpus* (2011) gebruikt. De inhoud van het corpus is verdeeld in drie subcorpora, die elk een tekstgenre vertegenwoordigen: fictie + non-fictie/niet-academisch (kort gezegd: boeken); academische en andere formele teksten (studiegidsen/academische artikelen/notulen – kort gezegd: zakelijke teksten); en het derde subcorpus bestaat uit kranten- en tijdschriftartikelen.

Trefwoorden: geschreven Afrikaans, voornaamwoorden, onpersoonlijk gebruik, taalverandering

Inleiding

Onpersoonlijke constructies kunnen gedefinieerd worden als constructies zonder referentieel onderwerp (Malchukov & Siewierska, 2015, p. 20). Ze verwijzen dus niet naar een gespecificeerde persoon of een groep personen (Siewierska, 2008). Er zijn meerdere manieren om een onpersoonlijke constructie te vormen. Twee mogelijkheden zijn de passiefconstructie of de onpersoonlijke constructie met een onbepaalde menselijke betekenis (Blevins, 2003). In de Baltisch-Finse talen kan een onbepaalde menselijke interpretatie gevormd worden door het gebruik van een bepaalde werkwoordsvorm. Bij vertaling naar het Engels dan wel Nederlands zal er typisch een persoonlijk voornaamwoord gebruikt worden zoals *they* (Engels) of *ze* (Nederlands). De betekenis van deze persoonlijke voornaamwoorden is dan een onpersoonlijke (Blevins, 2003, p. 484).

Een andere manier om een onpersoonlijke constructie te vormen is door een onbepaald voornaamwoord te gebruiken, zoals ‘iemand’, ‘iedereen’, ‘allemal’ of ‘mensen’ (Haspelmath, 1997). Deze onbepaalde voornaamwoorden kunnen in verschillende contexten gebruikt worden, van specifiek en bekend bij spreker en specifiek onbekend bij spreker enerzijds tot in niet-specifieke

contexten, zoals vragen en voorwaardelijke zinnen, anderzijds (Haspelmath, 1997, p. 52). Verder geeft Haspelmath (1997, p. 12) aan dat ook generische voornaamwoorden, zoals *men* (Nederlands) of *one* (Engels) in deze constructie gebruikt kunnen worden maar dat ze eigenlijk niet passen onder de definitie van onbepaalde voornaamwoorden.

De onderzoeken van Blevins (2003) en Haspelmath (1997) vertonen raakvlakken met de strategie die in dit artikel besproken wordt, maar vallen buiten het aandachtsgebied daarvan. De strategie die in dit artikel aandacht krijgt, is het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden in onpersoonlijke contexten, en specifiek het gebruik van deze voornaamwoorden in Afrikaans.

Lange tijd is in de literatuur over Afrikaanse grammatica vooral normatief geschreven over het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden, waarbij er niet of nauwelijks aandacht werd besteed aan het mogelijke onpersoonlijke gebruik. Ponelis (1979, p. 105) besteedt een hele paragraaf aan het gebruik van het 'generische' voornaamwoord in het Afrikaans. Volgens zijn beschrijving is slechts 'n mens te gebruiken (de tegenhanger van het Nederlandse *men*) in generische constructies samen met de bijbehorende *jy* en *jou*. Ponelis (ibid.) benadrukt dat de generische *jy* niet hetzelfde is als het persoonlijke voornaamwoord *jy*, aangezien dit laatste verwijst naar de aangesprokene en dus een anafoor is. De eerste *jy* is dat niet. In een zin als: '*Jy moet maar sukkel om bo uit te kom*' is de betekenis van *jy* dubbelzinnig omdat het niet duidelijk is of er naar een bepaald iemand verwezen wordt of dat de betekenis algemeen is. Over *hulle* is Ponelis (1979, p. 106) heel kort: het ongespecificeerde of onpersoonlijke *hulle* is verwant aan het 'generische' voornaamwoord.

Jenkinson (1982, p. 108) benadrukt dat persoonlijke voornaamwoorden alleen naar referenten kunnen verwijzen. Toch geeft hij ook aan dat *hulle* ogenschijnlijk anaforisch gebruikt zou kunnen worden, waarbij *hulle* dan een strategie is om geloofwaardigheid aan een mededeling te geven. In een zin als '*Hulle se die steun vir die vakbond neem af*' (Jenkinson, 1982, p. 118) is het onduidelijk naar wie *hulle* verwijst.

Recenter zijn er echter verschillende artikelen verschenen over het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden in onpersoonlijke contexten en de aanvaardbaarheid daarvan volgens Afrikaanse taalgebruikers (zie onder anderen Breed & Van Olmen, 2017; Van Olmen & Breed, 2018a & 2018b). Dit onderzoek heeft zich specifiek gericht op het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden *jy* en *hulle* in *onpersoonlijke* contexten, meer bepaald in geschreven Afrikaans. Het gaat hier hoofdzakelijk om twee soorten van onpersoonlijk gebruik (Gast & Van der Auwera, 2013), namelijk (1) universele

gebruiken waarbij alle personen die relevant zijn binnen een context betrokken zijn, bijvoorbeeld *je* in de Nederlandse zin ‘Je moet niet drinken en rijden’ (Breed & Van Olmen, 2017) en (2) existentiële gebruiken waarin de spreker niet naar een specifieke persoon of groep personen kan of wil verwijzen (bijvoorbeeld *ze* in de Nederlandse zin ‘Ze zeggen dat het morgen gaat sneeuwen’).²

Breed, Van Olmen & Chan (2021) merken op dat sprekers van het Afrikaans een aantal strategieën tot hun beschikking hebben om een onpersoonlijke constructie te vormen. Een eerste optie is de onpersoonlijke passiefconstructie, zoals in de voorbeeldzin: ‘*Terwijl jy geslaap het is al die appels gepluk*’ (ibid.). Een tweede is de gegrammaticaliseerde naamwoordconstructie, zoals in de zin ‘*In die winter kry mens koud*’ (ibid.). Ten slotte zijn er vrije keuzetems, bijvoorbeeld in zinnen als ‘*Enige iemand wat ’n motor wil bestuur, moet hul vasmaak met ’n sitplekgordel*’. Ze geven echter aan dat het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden in onpersoonlijke constructies de meest gebruikte strategie is in het Afrikaans. Ook in andere West-Germaanse talen, zoals Nederlands en Engels, worden persoonlijke voornaamwoorden ingezet in onpersoonlijke contexten waarin het duidelijk is dat er naar mensen verwezen wordt. Het is een algemeen voorkomende strategie om naar niet-referentiële subjecten te verwijzen (zie onder meer Heine & Song, 2011, p. 589, Van den Toorn, 1984; Van Olmen & Breed, 2017).

Over sommige van deze strategieën is al een aantal artikelen gepubliceerd, zie bijvoorbeeld Breed & Van Olmen (2021) over de passiefconstructie en Van Olmen, Breed & Verhoeven (2019) over de gegrammaticaliseerde naamwoordconstructie (*n*) *mens*. Een corpusstudie naar het gebruik van Afrikaanse persoonlijke voornaamwoorden in onpersoonlijke constructies ontbreekt echter nog in de taalkundeliteratuur. Het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden in onpersoonlijke constructies is nochtans de voornaamste strategie voor verontpersoonlijking. Bovendien is in andere West-Germaanse talen het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden al uitvoerig bestudeerd en besproken in corpusstudies (onder meer in Siewerska & Papastathi, 2011; Deringer et al., 2015; Gast, 2015). Het doel van dit artikel is om deze leemte te vullen. Omdat vooral deze twee voornaamwoorden gebruikt worden in onpersoonlijke constructies, wordt specifiek aandacht geschonken aan *jy* (tweede persoon enkelvoud) en *hulle* (derde persoon meervoud). In de eerste paragraaf worden kort de verschillende onpersoonlijke contexten beschreven waarin persoonlijke voornaamwoorden als onpersoonlijke constructies ingezet kunnen worden. In paragraaf twee worden de onderzoeksmethode

en de aanpak van dit onderzoek beschreven. In de derde paragraaf worden de belangrijkste resultaten van het corpusonderzoek gepresenteerd. Daarop volgt nog de conclusie.

1. Twaalf onpersoonlijke contexten

Voor het onderzoeken van het gebruik van *jy* en *hulle* als onpersoonlijke constructies, is het nodig om de onpersoonlijke contexten te onderscheiden waarin deze voornaamwoorden op die manier gebruikt kunnen worden. Breed, Van Olmen & Chan (2021) baseren zich op Siewierska & Papastathi (2011), Gast & Van der Auwera (2013) en Van Olmen & Breed (2018) om te verduidelijken dat er zeven criteria bestaan die betrekking hebben op verontpersoonlijking. Uit deze criteria zijn twaalf verschillende onpersoonlijke contexten af te leiden. De zeven criteria zijn: (1) kwantificering, (2) perspectief, (3) veridicaliteit, (4) modaliteit, (5) (on)bekendheid, (6) getal en (7) spreekwerkwoorden. In de tabel hieronder zijn de twaalf verschillende contexten genoemd met bij elke context een voorbeeldzin (gebaseerd op Breed et al., 2021).

Tabel 1: Onpersoonlijke contexten en Afrikaanse voorbeeldzinnen

	Onpersoonlijke context	Afrikaans voorbeeld
1	UNI-INT-NVER-NMOD	<i>1. Maar wat gebeur as jy afdedank word?</i>
2	UNI-INT-NVER-MOD	<i>2. jy mag nie ondankbaar wees nie.</i>
3	UNI-INT-VER	<i>3. Jy leef net een keer</i>
4	UNI-EXT	<i>4. In Suidwes eet hulle nie pap en vleis nie.</i>
5	EXI-COR	<i>5. Hulle het verskeie spoedkameras in die tonnel geïnstalleer</i>
6	EXI-VAG-PL	<i>6. Hulle het jou hond op h paar plekke in die dorp gesien. (eie voorbeeld)</i>
7	EXI-VAG-NN	<i>7. Hulle het sy klere gesteel.</i>
8	EXI-INF-PL	<i>8. As ons na die argeologiese bewyse kyk, sien ons hulle het 'n nedersetting hier gevestig. (eie voorbeeld)</i>
9	EXI-INF-NN	<i>9. Tinus botstil staan en wys na gebreekte takke en graspolle wat vertrap is. Hulle het hier geloop. (aangepas)</i>
10	EXI-SPE-PL	<i>10. Hulle klop gelyktydig aan die voordeur en die agterdeur. (eie voorbeeld)</i>
11	EXI-SPE-NN	<i>11. Ek is bietjie haastig. Hulle wag vir my langs die pad.</i>
12	SAV	<i>12. Hulle sê daar is bewyse dat lyfstraf 'n geweldskultuur vestig.</i>

De twaalf contexten zijn gebaseerd op de volgende aspecten (voor een uitgebreide bespreking, zie Van Olmen en Breed, 2018a):

- Kwantificering (*quantification*) geeft aan of het onderwerp van een zin een ‘universele’ kwantificering (UNI) heeft of een ‘existentiële’ (EXI). ‘Universeel’ betekent dat een uitspraak van toepassing is op iedereen die relevant of ingesloten is in een specifieke context (gebonden aan tijd en ruimte). Een uitspraak met een ‘existentiële’ kwantificering gaat over een specifieke persoon of groep die de spreker niet kent of niet expliciet wil identificeren (vergelijk ook Groenen, 2021, p. 49).
- Perspectief (*perspective*) heeft betrekking op de spreker en/of de geadresseerde. Een onpersoonlijke context heeft een intern perspectief (INT) als de spreker zichzelf of de toehoorder insluit bij de context (zie ook Gast & Van der Auwera, 2013, p. 139). Een context heeft een extern perspectief (EXT) als de spreker en de geadresseerde uitgesloten zijn als mogelijke referent. De context UNI-EXT is semi-onpersoonlijk aangezien er verwezen wordt naar een groep mensen, zoals in de zin ‘*In Spanje eet hulle altyd laat*’.
- Veridicaliteit (*veridicality*) duidt aan of een uitspraak waar is of niet. Een veridicale (VER) zin is een zin waarvan de inhoud als waar wordt voorgesteld, onafhankelijk van tijd en ruimte, bijvoorbeeld: ‘*Jy leef maar een keer*’. Een zin is non-veridicaal (NVER) als die niet waar is, of hypothetisch zoals: ‘*Maar wat gebeur as jy afgedank word?*’
- Modaliteit (*modality*) gaat over de modale of niet-modale vorm van een uitspraak. Een context is modaal (MOD) als de non-veridicaliteit ervan door een modale vorm uitgedrukt wordt. Een niet-modale context (NMOD) ontstaat als de non-veridicaliteit ervan wordt overgedragen op een andere manier, bijvoorbeeld in een vragende zin of een zin met een voorwaardelijke bijzin (vergelijk Groenen, 2021, p. 49).
- (On)bekendheid (*(un)knownness*) heeft betrekking op de hoeveelheid informatie over het (geïmpliceerde) onderwerp, die bekend is bij de spreker. Er zijn vier types (on)bekendheid te onderscheiden, namelijk (1) gedeeltelijk bekend (*partly known*), (2) vaag (*vague*), (3) afleidbaar (*inferred*) en (4) specifiek (*specific*). Een context is gedeeltelijk bekend als het onderwerp min of meer te identificeren is uit de rest van de zin of uitspraak, ook al wordt het niet expliciet genoemd. Deze context wordt ook wel beschouwd als semi-onpersoonlijk, juist omdat een instantie/organisatie te herkennen is, maar niet een specifieke persoon. Daarom wordt hiervoor ook de term ‘collectief/corporatief’ (COR) gebruikt. Uit een zin als ‘*Hulle hou spoedkontroles*’ kan opgemaakt worden dat er naar de politie verwezen wordt, maar de betrokken individuen zijn niet

- bekend. Als de spreker een specifieke gebeurtenis beschrijft zonder te weten wie daarbij betrokken waren, is er sprake van een vage context (VAG), zoals in de zin: *'Hulle het jou hond op 'n paar plekke in die dorp gesien'*. 'Afleidbaar' (INF) verwijst dan weer naar een beschreven situatie waarbij uit de context valt af te leiden dat er mensen bij betrokken waren (voorbeeld: *'Hulle het hier lekker gebraai, ek sien die vuurtjie is nog warm'*). Het vierde type (on)bekendheid (SPE) verwijst naar een situatie in het hier en nu waarbij de spreker een sterk vermoeden heeft over de betrokkene(n) maar die niet benoemt of niet kan benoemen, zoals in *'hulle hou my dop'*.
- Getal (*number*) duidt het aantal mensen aan dat bij het geïmpliceerde onderwerp ingesloten is. In sommige contexten kan het (geïmpliceerde) onderwerp meervoudig zijn (PL) of getalneutraal (NN) als het aantal betrokkenen onbekend is, maar zeker is dat het om mensen gaat. In een zin als deze kan het alleen om meerdere mensen gaan: *'Hulle het jou hond op 'n paar plekke in die dorp gesien'*. De volgende zin is getalneutraal omdat het onduidelijk is of het om één of meerdere mensen gaat: *'Ze hebben mijn fiets gestolen'*.
 - Het laatste criterium verwijst naar het gebruik van spreekwerkwoorden (*speech act verbs, SAV's*) zoals *'sê'* (zeggen) en *'beweer'* (beweren) in combinatie met een (geïmpliceerd) onderwerp dat gemakkelijk door het woord *'mense'* (mensen) vervangen kan worden. Een voorbeeld: *'Hulle sê daar is bewyse dat lyfstraf 'n geweldskultuur vestig'*.

In eerdere studies over Afrikaanse onpersoonlijke constructies is bevonden dat het gegrammaticaliseerde naamwoordstuk (*'n*) *mens* alleen in universele interne onpersoonlijke contexten gebruikt kan worden, en dus niet in existentiële contexten (zie Van Olmen, Breed & Verhoeven, 2018). Daarbij aansluitend blijkt dat Afrikaanse sprekers *jy* en *'n mens* als tamelijk uitwisselbaar beoordelen wat gebruik betreft als onpersoonlijke voornaamwoorden in universele contexten (Van Olmen & Breed, 2018a, 2018b). Een andere bevinding is dat *hulle*, met de uitzondering van de semi-onpersoonlijke UNI-EXT-contexten, uitsluitend bruikbaar is in existentiële contexten.

De resultaten van het onderzoek op basis van enquêtes van Van Olmen & Breed (2018a, 2018b) tonen aan dat sprekers van het Afrikaans het gebruik van *jy* en *hulle* als een algemene strategie van verontpersoonlijking beschouwen. De focus van de studie van Van Olmen en Breed (2018a, 2018b) was er vooral op gericht de grammaticale aanvaardbaarheid van de verschillende onpersoonlijke strategieën te toetsen. De vraag hoe en in welke mate deze

twee voornaamwoorden als onpersoonlijk gebruikt worden in (geschreven) Afrikaans is er niet in beantwoord. De werkelijke manier waarop persoonlijke voornaamwoorden in onpersoonlijke contexten gebruikt worden in geredigeerde teksten is daarom de focus van dit onderzoek.

2. Methode

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van het *Taalkommissiekorpus 1.1* (TK-corpus) (Taalkommissie, 2011). Dit corpus bestaat uit 47 miljoen woorden en is onderverdeeld in drie subcorpora, met name boeken, formele teksten en kranten.

Om te bepalen hoe *hy* en *hulle* als onpersoonlijke constructies gebruikt worden, bespreken we de data op basis van verschillende frequentieverhoudingen. De frequentie van een constructie geeft een beeld van de mate waarin het gebruik van de Afrikaanse persoonlijke voornaamwoorden verandert³ en hoe ze gebruikt worden in onpersoonlijke constructies in Afrikaans. De frequentie (het aantal keer dat een woord voorkomt) kan een graadmeter zijn voor de graad van (betekenis)verbleking en een aanduiding van het voorkomen van de verschillende voornaamwoorden in de verschillende onpersoonlijke contexten.

De frequentieverhoudingen zijn in drie stappen onderzocht. De eerste stap omvat het onderzoek naar de absolute en relatieve frequenties van de voornaamwoorden in het TK-corpus. De absolute getallen laten zien hoe algemeen de voornaamwoorden voorkomen (in alle mogelijke functies die bij elk onderzocht voornaamwoord horen).

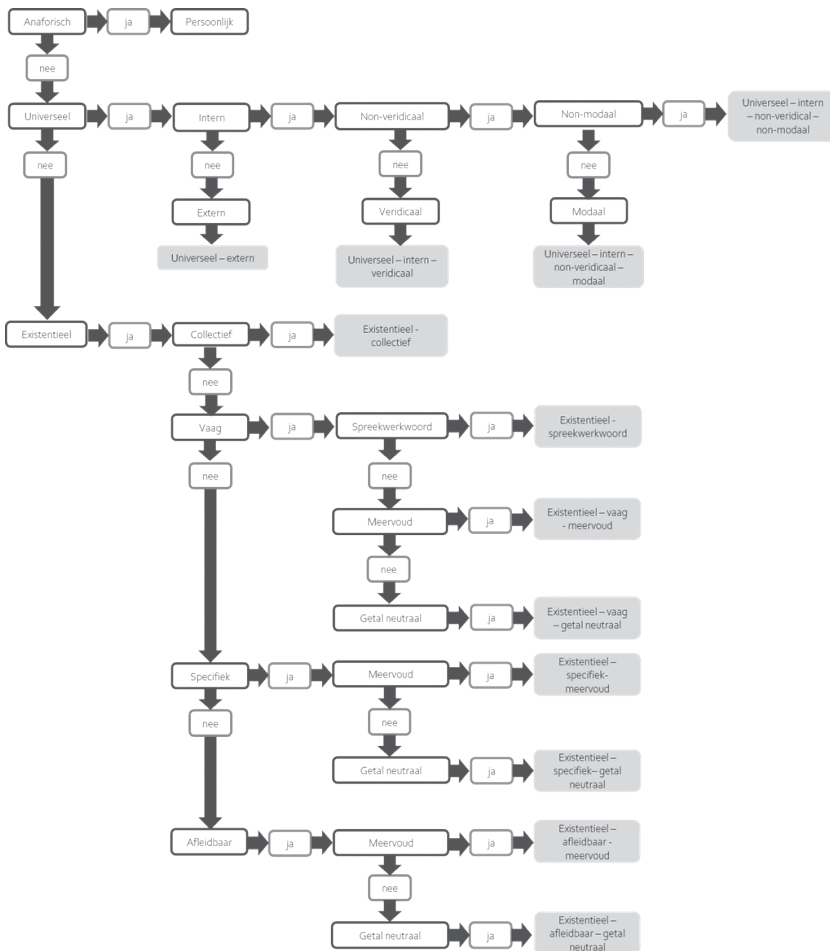
In de tweede stap werden de verschillen in gebruik vastgesteld, waarbij een onderscheid gemaakt is tussen persoonlijk en onpersoonlijk gebruik. Om dat te doen, is van de voornaamwoorden *hy* en *hulle* een steekproef van zeshonderd zinnen samengesteld, tweehonderd willekeurig gekozen zinnen uit elk subcorpus (boeken, formele teksten en kranten). Net als bij de eerste stap is gekeken naar absolute en relatieve frequenties.

De derde stap van het onderzoek omvat het indelen van zinnen met onpersoonlijk gebruik in twaalf verschillende gebruikscontexten. Door de verdeling over de verschillende contexten te bekijken, kan waargenomen worden hoe bruikbaar de verschillende voornaamwoorden zijn in de verschillende onpersoonlijke contexten. Voor deze stap is dezelfde steekproef gebruikt als in stap 2. De eerste auteur heeft de zinnen ingedeeld in de verschillende contexten, de tweede en derde auteur hebben de indeling gedubbelcheckt. Voor het indelen van de zinnen (met *hulle*) zijn de volgende

stappen gevolgd. Was het onpersoonlijke gebruik niet direct uit de context te halen, dan is:

- de hele paragraaf gelezen (voor zover Wordsmith 6.0 dat toelaat);
- de zin vertaald naar het Nederlands om na te gaan of *men* te gebruiken is;
- de zin voorgelegd aan moedertaalsprekers van het Afrikaans.

Bij een onduidelijk resultaat de zin vervangen door een ander zin. Onderstaand beslisdigram (Figuur 1) is gebruikt om te bepalen in welke onpersoonlijke context een zin geplaatst kan worden.

Figuur 1: Beslisdigram

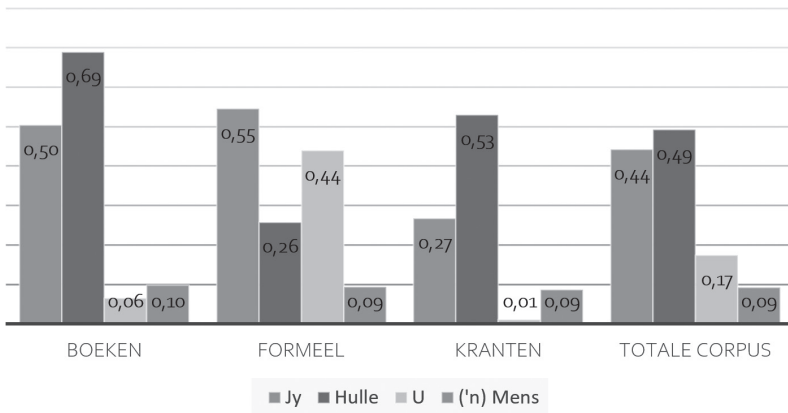
3. Resultaten en bespreking

3.1 Frequentieverhouding: absolute en relatieve frequentie

In de tabel hieronder zijn de absolute getallen (*tokens*) en relatieve frequenties⁴ van *jy*, *hulle*, *u* en (*'n*) *mens* in het TK-corpus weergegeven.

Tabel 2: Absolute getallen en relatieve frequenties Afrikaans

Voor-naam-woord	Boeken		Formeel		Kranten		Totaal TK-corpus	
	Tokens	Relatieve frequentie	Tokens	Relatieve frequentie	Absolute getal	Relatieve frequentie	Totaal tokens	Relatieve frequentie
<i> jy</i>	91419	0,50	97107	0,55	44805	0,27	233331	0,44
<i> hulle</i>	125186	0,69	45839	0,26	88847	0,53	259872	0,49
<i> u</i>	11790	0,06	78266	0,44	1676	0,01	91732	0,17
<i> mens</i>	17786	0,10	16570	0,09	14488	0,09	48844	0,09
<i> grootte</i>	18151888		17786469		16781544		52719901	

Figuur 2: Afrikaans: relatieve frequenties per subcorpus en totale corpus

De figuur en de tabel hierboven hebben geen andere bedoeling dan een overzicht te geven van de gevonden frequenties van de persoonlijke voornaamwoorden. Tussen de frequenties van *jy* en *hulle* kan geen vergelijking gemaakt worden. Wel zijn er twee bijkomende voornaamwoorden (*u* en (*'n*) *mens*) opgenomen om een vollediger beeld te krijgen van mogelijke veranderingen van het gebruik van *jy* en *hulle*. De persoonlijke voornaamwoorden

u en (*'n*) *mens* kunnen immers wedijveren met *jy* als het gaat om formeel of onpersoonlijk taalgebruik (zie Van Olmen & Breed, 2018, p. 5).

De formele teksten geven een afwijkend beeld. Daar heeft *jy* het hoogste relatieve percentage met 0,55%, gevolgd door *u* met 0,44%, *hulle* 0,26% en (*'n*) *mens* met 0,09%.⁵ Hierbij moet in acht genomen worden dat *jy* slechts als persoonsvorm gebruikt wordt, terwijl *hulle*, *u* en (*'n*) *mens* ook andere vormen kunnen hebben (*hulle* kan bijvoorbeeld ook een bezittelijk voornaamwoord zijn). De frequentie van *u* in formele teksten is hoog, terwijl dit voornaamwoord in krantenberichten bijna afwezig is. De tekstsoort speelt uiteraard een belangrijke rol: kranten bevatten minder formele taal dan notulen of academische teksten. Uit de resultaten voor de formele teksten valt af te lezen dat er nog ruimte bestaat voor het gebruik van *u*, maar dat *jy* een hoge frequentie heeft. Blijkbaar heeft *jy* als persoonlijk voornaamwoord de voorkeur boven het formele *u*, dat bovendien ook als meervoudsvorm kan dienen. Het lijkt erop dat het gebruik van *jy* in formele teksten aan het toenemen is, zoals Kirsten (2016, p. 162) in haar diachrone studie aantoonde. Volgens de normatieve bronnen is *u* het formele voornaamwoord, maar in de formele teksten zien we juist dat ook *jy* gebruikt wordt. Daaruit kunnen we afleiden dat het gebruik van *jy* toeneemt.

3.2 Persoonlijk en onpersoonlijk gebruik

In deze paragraaf wordt gekeken naar de relatieve frequentie van persoonlijke voornaamwoorden in onpersoonlijke contexten. Om die te bepalen is per subcorpus een steekproef getrokken uit de totale verzameling zinnen waarin het te onderzoeken persoonlijke voornaamwoord voorkomt. Hiervoor zijn de concordantielijsten (*concordance lists*) van *jy* en *hulle* uit de vorige stap gebruikt. Deze lijsten zijn willekeurig (*randomly*) geordend in Wordsmith 6.0 en daarna is gezocht tot er tweehonderd zinnen geïdentificeerd waren met onpersoonlijk gebruik.

Onpersoonlijk gebruik van jy in subcorpora

In Tabel 3 is de opbouw van de steekproef voor onpersoonlijke zinnen met *jy* te zien. De getallen onder 'steekproefgrootte' verwijzen naar het aantal zinnen dat gebruikt is om de tweehonderd onpersoonlijke zinnen te verzamelen. In de rij 'percentage onpersoonlijk' zijn de percentages weergegeven; deze zijn berekend door 200 te delen door de steekproefgrootte, vermenigvuldigd met 100 omdat het om percentages gaat.

Tabel 3: Jy: Steekproefopbouw uit 3 subcorpora

Afrikaans subcorpus	Jy		Formeel		Kranten		Totaal	
	Onpers zinnen	steekproef-grootte	Onpers zinnen	steekproef-grootte	Onpers zinnen	steekproef-grootte	Onpers zinnen	steekproef-grootte
	200	2449	200	7071	200	1995	600	11515
percentage onpersoonlijk	8,17%		2,83%		10,03%		5,21%	

De grootte van de steekproeven uit de subcorpora loopt erg uiteen, van ruim zeventuizend zinnen voor formeel tot een kleine tweeduizend voor kranten. Voor het samenstellen van de steekproef uit het hele TK-corpus zijn meer dan 11.500 zinnen gebruikt. Het percentage onpersoonlijk gebruik bedraagt voor het gehele corpus ruim 5%.

In elk subcorpus zijn zinnen gevonden die onpersoonlijk zijn, maar het percentage onpersoonlijke *jy*'s varieert van nog geen 3% in de formele teksten tot ruim 10% in kranten.

Ter verduidelijking van persoonlijke en onpersoonlijke contexten, citeren we enkele voorbeelden.

- Uit het subcorpus boeken komen de volgende twee zinnen. De eerste is een voorbeeld van een zin waarin *jy* een anafoor is omdat het verwijst naar een bekende referent, namelijk Org.

Malie sit by die tafel. Sy pap is ingeskep. 'Die kinders is al klaar geëet,' sê Malie. 'Ek dag jy sou 'n bietjie laat wees.' Org knik ingedagte. Hy dink aan die lyndraad wat moet reggemaak word.

In de tweede zin is de *jy* gebruikt in een stelling die voor iedereen geldt. Daarom is ze onpersoonlijk:

Dors is dus 'n 'sterker' behoefte as honger. Netso, as jy baie honger is, maar iemand het 'n tou om jou nek gesit en jy kan nie asemhaal nie – wat is die belangrikste? Die behoefte om te kan asemhaal, natuurlik.

- De volgende zin komt uit het formele subcorpus van het TK. Dat subcorpus bevat veel universitaire studiegidsen. Daarin vind je zinnen zoals de onderstaande:

Berei vir die eksamen voor deur seker te maak dat jy al die gestelde uitkomst bereik het. as dit gedoen is, kan jy gerus wees dat jy goed genoeg voorberei is om te kan slaag.

De *jy*'s in dit soort zinnen zijn niet altijd persoonlijk. Er is naar de rest van de context gekeken om te bepalen of de zin meer onpersoonlijk is.

- In het subcorpus kranten is het volgende onpersoonlijke voorbeeld gevonden:

Moderne musiek skep 'n interessante kontras met die omliggende Karoo-landskap en sou jy oorskakel na Classic FM wanneer jy deur die Swartberge ry, voel jy kompleet asof jy jou in 'n epiese rolprent bevind. Ek hou van die radio. Myns insiens is dit baie beter as TV.

In deze zin is *jy* niet gebruikt om specifiek naar iemand te verwijzen. Het gaat eerder om een uitspraak waarbij de spreker bevestiging zoekt of sympathie van de luisteraar.

Dat de frequentie onpersoonlijk gebruik binnen formele teksten laag is (2,83%), is waarschijnlijk te verklaren door de formele aard van het subcorpus. Het gebruik van *jy* in de formele teksten in onpersoonlijke contexten is opvallend: in formele teksten zijn immers doorgaans veel minder tweedepersoonszinnen te vinden, ook al omdat er vooral in dit corpus vaker gebruikgemaakt wordt van een alternatieve constructie (*n mens*). Daarnaast zijn formele teksten vooral verslaggevend, wat de verwachting wekt dat er eerder onpersoonlijke passieve zinnen gebruikt worden als onpersoonlijke strategie. Dit heeft heel waarschijnlijk ook een invloed op de frequentie van *jy* in het subcorpus formele teksten.

Een verklaring waarom *jy* in het formele tekstcorpus een lage frequentie heeft, kan luiden dat vormelijke teksten nu eenmaal niet geschreven zijn om iemand persoonlijk aan te spreken. Van de *jy*'s die wel gebruikt zijn, blijkt maar een klein percentage onpersoonlijk, zeker in vergelijking met de resultaten uit de twee andere subcorpora. In het subcorpus kranten, dat ook tijdschriften bevat, is te zien dat ruim 10% van de *jy*'s onpersoonlijk is.

Waarschijnlijk is *hy* hier meer gebruikt in onpersoonlijke contexten om in te spelen op het gevoel van de lezer en om solidariteit en sympathie op te roepen (Gast et al., 2015, p. 152).

Het percentage onpersoonlijk gebruik in boeken ligt met ruim 8% tussen de twee andere percentages in. Dat is nog steeds boven het percentage voor het gehele TK-corpus, dat ruim 5% bedraagt.

Onpersoonlijk gebruik van hulle in subcorpora

Voor de steekproeven van *hulle* zijn de resultaten opgenomen in Tabel 4.

Tabel 4: Hulle: Steekproefopbouw uit 3 subcorpora

Afrikaans subcorpus	Hulle		Formeel		Kranten		Totaal	
	Onpers zinnen	steek- proef- grootte	Onpers zinnen	steek- proef- grootte	Onpers zinnen	steek- proef- grootte	onpers zinnen	steek- proef- grootte
percentage onpersoonlijk	200	2781	200	3040	200	2057	600	7878
	7,19%		6,58%		9,72%		7,62%	

Bij *hulle* is te zien dat het percentage toeneemt naarmate de tekstsoort informeler is. In kranten is bijna 10% van *hulle* onpersoonlijk, terwijl dit in formele teksten 6,6% is. In krantenartikelen wordt verslag gedaan van gebeurtenissen. Daarbij is het gebruikelijker om de derde persoon meervoud te gebruiken. Het feit dat 10% van *hulle* onpersoonlijk is in krantenartikelen is wel interessant. Wellicht wordt er veel verwezen naar bedrijven en of instanties, het zogenaamde 'collectief /corporate'-gebruik.

In het subcorpus boeken is 7,2% van *hulle* onpersoonlijk gebruikt. De verschillen zijn minder groot dan bij *hy* (van bijna 3% tot 10%). Dit kan een aanduiding zijn dat *hulle* al meer geaccepteerd is in onpersoonlijk gebruik. De zin hieronder uit het subcorpus boeken geeft een voorbeeld van een anaforsch gebruik van *hulle*. Het verwijst immers naar een bekende referent, met name Jan en Annie Visser.

Sy is die oudste van Jan en Annie Visser se dertien kinders. **Hulle** het haar Cecilia laat doop. Sy was 'n pragtige baba, stroopsoet en spekvat.

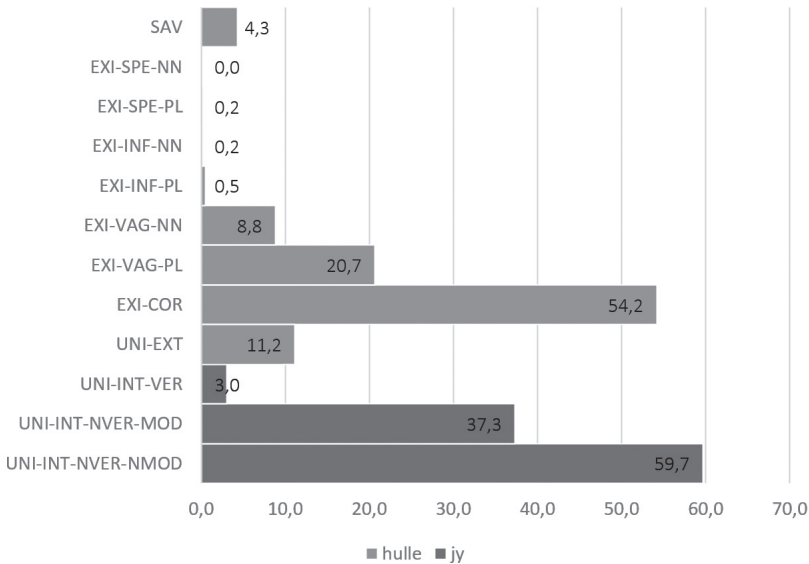
Onderstaande zin uit het formele corpus is dan weer een voorbeeld van een onpersoonlijke zin omdat niet duidelijk is naar wie (specifiek) verwezen wordt.

'Wat het hulle gemaak, vra jy. **Hulle** bind die kinders elke dag aan die peerboom vas.' 'Hulle wat?' 'Is dit nie wreed nie?' 'n Mens kan nie glo dat daar sulke mense bestaan nie.'

De resultate vir *hulle* sluit aan by die resultate van Van Olmen & Breed (2018b). *Hulle* is algemeen aanvaard as onpersoonlike strategie.

Onpersoonlik in kontekste

In Figuur 3 en Tabel 5 is per subcorpus die indeling van *jy* en *hulle* na onpersoonlike konteks weergegee. Die sinne kom uit die drie verskillende subcorpora, daarom is die verdeling per subcorpus weergegee, naas die indeling van die hele corpus.

Figuur 3: Persentasies van *jy* en *hulle* per onpersoonlike konteks

Wat meteen duidelik sigbaar is in Figuur 3, is dat *jy* alleen in universele kontekste gebruik word en *hulle* voornamelik in eksistensiële kontekste en in één universele konteks, naamlik UNI-EXT. Dit is geheel in lyn met die resultate van die ondersoek van Van Olmen & Breed (2018b) en Breed & Van Olmen (2017).

Tabel 5: Afrikaanse voornaamwoorden per onpersoonlijke context

Voornaamwoorden Context	Subtotaal – Boeken			Subtotaal – Formeel			Subtotaal – Kranten			Totaal TK-korpus		
	Jy (N = 200) %	Hulle (N=200) %	Hulle (N=200) %	Jy (N = 200) %	Hulle (N=200) %	Hulle (N=200) %	Jy (N = 200) %	Hulle (N=200) %	Hulle (N=200) %	Jy (N = 600) %	Hulle (N=600) %	Hulle (N=600) %
UNI-INT-NVER-NMOD	120,0	60,0		107,0	53,5		131,0	65,5		358,0	59,7	
UNI-INT-NVER-MOD	77,0	38,5		83,0	41,5		64,0	32,0		224,0	37,3	
UNI-INT-VER	3,0	1,5		10,0	5,0		5,0	2,5		18,0	3,0	
UNI-EXT			26,0			29,0			12,0			67,0
EXI-COR			77,0			124,0			124,0			325,0
EXI-VAG-PL			56,0			27,0			41,0			124,0
EXI-VAG-NN			26,0			15,0			12,0			53,0
EXI-INF-PL			3,0			0,0			0,0			3,0
EXI-INF-NN			0,0			1,0			0,0			1,0
EXI-SPE-PL			1,0			0,0			0,0			1,0
EXI-SPE-NN			0,0			0,0			0,0			0,0
SAV	200	100	200	200	100	200	200	100	200	100	200	600
						4,0			11,0			26,0
						2,0			5,5			4,3
						100			100			100
						200			200			600
						100			100			300
						200			200			600
						100			100			300
						100			100			300
						100			100			300
						100			100			300
						100			100			300
						100			100			300
						100			100			300
						100			100			300

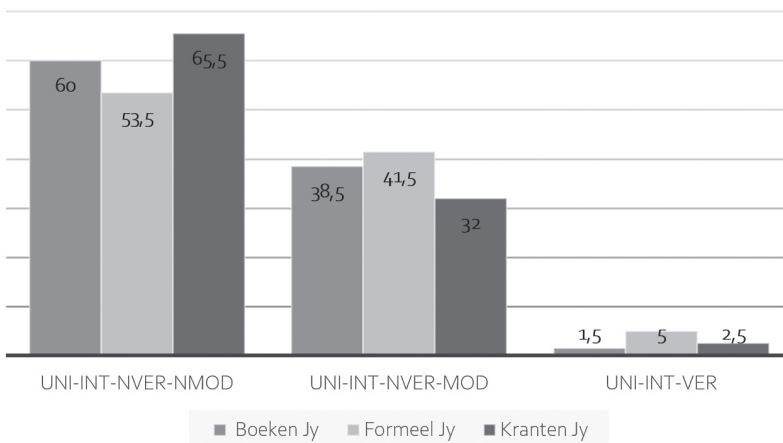
Verder is te zien dat er voor enkele contexten geen voorbeeld gevonden is in het TK-corpus. Dat is geen verrassing: niet alle contexten zijn algemeen in gebruik in geschreven taal (Zifonun, 2000). De kans dat alle contexten voorkomen in een corpus is dus klein. Het doel van een corpusonderzoek is onder andere om te bepalen wat de frequenties zijn van de verschillende contexten. Als er geen voorbeeld van een bepaalde context gevonden wordt, dan kan daaruit afgeleid worden dat die context niet algemeen gebruikt is voor het betreffende voornaamwoord. Een andere mogelijkheid is dat de context zelf heel zelden voorkomt. In Tabel 5 is duidelijk te zien dat voor EXI-SPE-NN geen voorbeeld gevonden is. Een mogelijke reden kan zijn dat deze context gelinkt is aan het hier en nu van een spreker en dus minder aanwezig is in geschreven teksten. Dit sluit aan bij de resultaten van Siewierska & Papastathi (2011, p. 590). Zij hebben evenmin voorbeelden gevonden van de EXI-SPE-context.

In de volgende twee subparagrafen zullen de frequenties per context per voornaamwoord besproken worden. De focus van dit gedeelte ligt op de bespreking van de frequenties, maar bij wijze van illustratie geven we ook enkele voorbeelden.

Jy in onpersoonlijke contexten

Figuur 4 geeft de resultaten van *jy* van Tabel 5 in de verschillende universele contexten.

Duidelijk is dat *jy* weinig in de UNI-INT-VER-context voorkomt in het TK-corpus. Dat sluit aan bij de bevindingen van Van Olmen & Breed (2018b, p. 16). Zij geven aan dat (*n*) *mens* in die context de voorkeur geniet boven

Figuur 4: Percentages *jy* in onpersoonlijke context per subcorpus

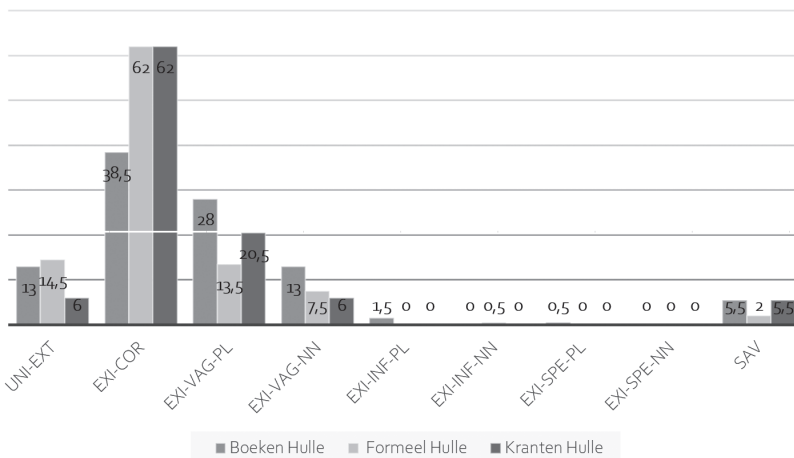
jy. Het lijkt erop dat *jy* vooral gebruikelijk is in NVER-constructies van voorwaardelijke zinnen. Dit sluit aan bij bevindingen van Rădulescu & Van Olmen (2021). Zij hebben onderzoek gedaan naar onpersoonlijke constructies in het Engels en het Roemeens. Een voorbeeld van zo'n voorwaardelijke zin is de volgende:

Soos diamante verg geleent hede harde werk, maar as *jy* alles inploeg en 'n spesialis op jou gebied word, sal *jy* die vrugte daarvan pluk.

Jy is in geschreven teksten aanvaardbaar in onpersoonlijke contexten. De resultaten per subcorpus laten echter wel verschillen zien in de verdeling van de verschillende contexten. Opvallend is dat zowel de UNI-INT-NVER-MOD-context als de UNI-INT-VER vaker voorkomt in formele teksten dan in de andere twee tekstsoorten. Dit heeft wellicht te maken met het teksttype: formele teksten zijn immers beschrijvend en verslaggevend. Een ander opvallend punt is dat het patroon van verdeling voor de UNI-INT-NVER-NMOD-context afwijkt van de andere contexten. Om hiervoor een verklaring te vinden, zal er verder en nauwkeuriger onderzoek nodig zijn.

Hulle in onpersoonlijke contexten

Voor *hulle* ziet de verdeling over de verschillende onpersoonlijke contexten er als volgt uit:

Figuur 5: Percentages *hulle* in onpersoonlijke context per subcorpus

Uit Figuur 5 blijkt dat *hulle* voornamelijk voorkomt in de existentiële contexten. De gevonden percentages gelden voor het hele TK-corpus. *Hulle* is het sterkst vertegenwoordigd in de contexten EXI-COR (54,2%) en EXI-VAG (20,7%). Dit sluit aan bij de resultaten van het onderzoek van Siewierska & Papastathi naar het voorkomen van de derde persoon meervoud in onpersoonlijke contexten. Daaruit blijkt dat de EXI-COR en EXI-VAG-context het frequentst voorkomen (2011, p. 592). Dit duidt er op dat Afrikaans niet heel anders is dan andere Germaanse en Europese talen. De gevonden resultaten zijn tevens in overeenstemming met de bevindingen van Van Olmen & Breed (2018b).

Om een volledig plaatje te krijgen van de stand van zaken voor *hulle* is het goed om naar de verschillen in de drie subcorpora te kijken. In het subcorpus boeken is de verdeling tussen EXI-COR en EXI-VAG nagenoeg gelijk, met ruim 38% voor de eerste en 40% voor de vage context, die een combinatie is van de twee mogelijke vage contexten. Voor de formele teksten en de kranten ligt de verdeling anders, daar is de verhouding 60% tegenover 20%. Samen met de enige universele context waarin *hulle* gebruikt kan worden, UNI-EXT (11,2%), vormen deze contexten het grootste deel van de onpersoonlijke of semi-onpersoonlijke gebruiken, goed voor 86% van het totale voorkomen van *hulle* in onpersoonlijke contexten. De verdeling van *hulle* over de overige (echte) onpersoonlijke contexten is interessant voor het verloop van het grammaticalisatieproces. Hoe meer de werkelijk onpersoonlijke contexten, vaag, afleidbaar en speciaal de getalneutrale context gebruikt worden, hoe verder gegrammaticaliseerd *hulle* is. Helaas is in het corpus geen enkel voorbeeld gevonden van de EXI-SPE-NN-context. Veel van de universele externe zinnen (UNI-EXT), zijn zinnen met verwijzingen naar mensen in een bepaald land, op een historisch tijdstip of in een historische groep. Deze context is redelijk goed vertegenwoordigd in alle drie de subcorpora. In de formele teksten is deze het hoogst, met bijna 15% van het totaal. Wellicht komt dat doordat een groot deel van de formele teksten bestaat uit universitair studiemateriaal met achtergrondinformatie voor vakken. Een aanvullende verklaring kan zijn dat auteurs van formele teksten aannemen dat de lezer weet naar wie er verwezen wordt met een 'collectief/corporatief' onderwerp. Of er wordt steeds opnieuw terugverwezen naar een geïntroduceerd bedrijf of een eerder vermelde persoon. Verder lijkt het erop dat er meer informeel geschreven wordt. Het gebruik van het Engelse *they* (en waarschijnlijk ook *hulle*) in onpersoonlijke contexten kan een kenmerk zijn van informeel taalgebruik (Kitagawa & Lehrner, 1990, p. 746).

In de hele steekproef uit het TK-corpus is slechts één voorbeeld opgedoken dat in de context existentieel, afleidbaar, getalneutraal valt. Dat is deze:

[...] anders aan, en het 'n groot tuin wat sy meesal self bewerk. Sy kyk na die muurhorlosie met die groot syfers bo haar bed. Kwart oor tien. Nou-nou kom **hulle** met die teetrollie. Die tee in die dik koppie is wit met baie melk en dis gewoonlik koud. Sy drink selde meer uit die fyn wit porseleinkoppies in [...]

Hier kan uit de context afgeleid worden dat *hulle* verwijst naar mensen, maar niet naar wie specifiek. Ook is het niet duidelijk of er verwezen wordt naar één enkele persoon of naar meerdere personen.

De volgende zin uit het subcorpus boeken is een voorbeeld van de meervoudsvorm van existentieel, specifieke context.

[...] vertoon, het dit beteken dat die aarde se oppervlak ook 'n kurwe moet wees. Later het sommige geleerdes geglo die aarde wentel om die son, maar **hulle** kon dit ongelukkig nie bewys nie. Teen ongeveer 240 vC het Eratosthenes die omtrek van die aarde redelik akkuraat bereken. Ander Grieke het [...]

In deze zin verwijst *hulle* specifiek naar een groep Griekse geleerden, maar is niet duidelijk wie deze geleerden precies zijn. Dit is het enige voorbeeld van de EXI-SPE-PL-context in de steekproef. Het Afrikaans past zo in het rijtje van Europese talen waarin de EXI-SPE-PL-context een marginale frequentie heeft (Siewierska & Papastathi, 2011, p. 598). Het feit dat er geen enkel voorbeeld van de getalneutrale context (EXI-SPE-NN) gevonden is, ondersteunt eerdere bevindingen van Van Olmen & Breed (2018b). Uit hun aanvaardbaarheidstaak blijkt dat *hulle* in de getalneutrale context (nog) minder geaccepteerd is door Afrikaanse taalgebruikers dan andere mogelijkheden, zoals het onpersoonlijke *iemand*.

Besluit

De verschillen in de frequenties van *gy* laten zien dat *gy* algemeen in gebruik is in alle drie de subcorpora maar niet in alle drie de tekstsoorten teksten op dezelfde manier. Voor *hulle* zijn de verschillen niet zo uiteenlopend als voor *gy*, alleen in formele teksten wijkt het gebruik ervan ver af van de rest.

Toch zijn de frequentieverschillen van dien aard dat ze een aanwijzing kunnen zijn voor verandering in gebruik.

Jy komt het meest voor in de context universeel-intern-niet veridicaal en non-modaal. Dit betekent dat *gy* over het algemeen aanvaard is als persoonlijk voornaamwoord in onpersoonlijk gebruik. *Hulle* komt het meest voor in de context existentieel-collectief, dus verwijzend naar een gedeeltelijk bekende groep of instelling (variërend van bijna 40% in boeken tot 62% in kranten).

Dit onderzoek laat zien dat het belangrijk is om verschillende onderzoeksmethoden te gebruiken om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden als strategie in onpersoonlijke contexten. De bevindingen ervan sluiten aan bij die van eerdere op vragenlijsten gebaseerde studies. Daarnaast tonen de resultaten ook aan dat het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden als verontpersoonlijgingsstrategie in geschreven Afrikaans kan verschillen naar gelang van de tekstsoort van het genre (bijvoorbeeld formeel versus informeel taalgebruik) waarin ze voorkomen.

Om een nog beter overzicht te krijgen van het gebruik van voornaamwoorden op deze onpersoonlijke manier kunnen toekomstige studies dit onderzoek herhalen met nog genuanceerdere subcorpora.

Noten

1. Dit artikel is gebaseerd op een masterscriptie die begeleid werd aan de Noordwes-Universiteit, Zuid-Afrika. Die scriptie is geschreven door de eerste auteur en begeleid door de tweede en derde auteur. Die titel ervan luidt: *Hoe onpersoonlijk is persoonlijk? Een contrastief corpusonderzoek van de Afrikaanse en Nederlandse persoonlijke voornaamwoorden jy/je en hulle/ze*. Delen in dit artikel kunnen overeenstemmen met gedeeltes van die scriptie. Waar er sterke overeenstemming bestaat, is een verwijzing ingevoegd.
2. Deze twee gebruiksmogelijkheden kunnen nog verder onderverdeeld worden. Er zijn vier verschillende universele subtypes te onderscheiden en acht existentiële gebruiken. Deze subtypes worden ingedeeld op basis van zeven criteria. De verschillende subtypes en de zeven criteria worden in de volgende paragrafen verder besproken en toegelicht.
3. De studie is benaderd en uitgevoerd met grammaticalisatie als theoretisch raamwerk en perspectief. Er wordt aangenomen dat de persoonlijke voornaamwoorden *jy* en *hulle* een grammaticalisatieproces hebben doorgemaakt waardoor ze nu bruikbaar zijn in onpersoonlijke constructies. Grammaticalisatie kan beschreven worden als het proces waarbij lexicale constructies geleidelijk aan zo ontwikkelen en veralgemenen dat ze

naast de oorspronkelijke lexicale betekenis, die nog altijd herkenbaar is in bepaalde contexten, in andere constructies een grammaticale functie verrichten. Deze semantische verandering heeft een toename in frequentie tot gevolg. Grammaticalisatie is een multidimensionele verandering. Niet alle processen van grammaticalisatie hoeven noodzakelijk plaats te vinden (zie onder andere Hopper & Traugott, 2003; Heine & Reh, 1984, pp. 11-12; Croft, 1990, p. 257 en Bybee et al., 1994, pp. 4-5). We nemen aan dat de lezer bekend is met de beginselen van grammaticalisatie, daarom gaan we daar in dit artikel niet verder op in.

4. De relatieve frequentie is berekend door het aantal tokens te delen door de totale grootte van het corpus.
5. Deze getallen zijn als volgt berekend: het gevonden token-getal is gedeeld door de corpusgrootte en vermenigvuldigd met 100. Dat levert een percentage op.

Bibliografie

- Blevins, J.P. (2003). Passives and impersonals. *Journal of linguistics*, 39(3), 437-520.
- Breed, A. & Van Olmen, D. (2017). Menslike onpersoonlike voornaamwoorden in Nederlands vanuit 'n dubbelvraelysaanpak. 'n Vergelyking met Afrikaans', *Tydskrif vir Nederlands & Afrikaans*, 24(2) 2017, 3-32.
- Breed, A., & Van Olmen, D. (2021). The Passive as an Impersonalisation Strategy in Afrikaans and Dutch. A Corpus Investigation. *Dutch Crossing*, 45(2), 171-207. <https://doi.org/10.1080/03096564.2021.1906598>
- Breed, A., Van Olmen, D. & Chan, J.A. (2021). Onverpersoonlikingsstrategieë in Afrikaans. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 61(4). <https://dx.doi.org/10.17159/2224-7912/2021/v61n4-1a7>
- Bybee, J., Perkins, R. & Pagliuca, W. (1994). *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. Chicago, The University of Chicago Press.
- Croft, W. (1990). *Typology and Universals*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Deringer, L., Gast V., Haas, F. et al. (2015). Impersonal Uses of the Second Person Singular and Generalized Empathy. An Exploratory Corpus Study of English, German and Russian. In Gardelle, L. & Sorlin, S. (Red.), *The Pragmatics of Personal Pronouns* (pp. 311-334). Amsterdam, John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/slcs.171.15der>
- Gast, V., Deringer, L., Haas, F. et al. (2015). Impersonal Uses of the Second Person Singular. A Pragmatic Analysis of Generalization and Empathy Effects. *Journal of Pragmatics*, 88, 148-162.
- Gast, V. & Van der Auwera, J. (2013). Towards a distributional typology of human impersonal pronouns, based on data from European languages. In Bakker D. &

- Haspelmath M., *Languages Across Boundaries. Studies in the Memory of Anna Siewierska* (pp. 119-158). Berlin, De Gruyter Mouton.
- Gast, V. (2015). On the Use of Translation Corpora in Contrastive Linguistics. A Case Study of Impersonalization in English and German. *Languages in Contrast*, 15(1), 4-33.
- Groenen, G.H. (2021). *Hoe onpersoonlijk is persoonlik? Een contrastief corpusonderzoek van de Afrikaanse en Nederlandse persoonlijke voornaamwoorden jy/je en hulle/ze*. [Ongepubliceerde masterscriptie]. Noordwes-Universiteit.
- Haspelmath, M. (1997). *Indefinite Pronouns*. Oxford, Oxford University Press.
- Heine, B. & Reh, M. (1984). *Grammaticalization and Reanalysis in African Languages*. Hamburg, Helmut Buske.
- Heine, B. & Song, K. (2011). On the grammaticalization of personal pronouns. *Journal of Linguistics*, 47(3), 587-630.
- Hopper, P. & Traugott, E.C. (2003). *Grammaticalization*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Kirsten, J. (2016). *Grammatikale verandering in Afrikaans van 1911-2010*. [Ongepubliceerd PhD-proefschrift]. Noordwes-Universiteit.
- Kitagawa, C. & Lehrer, A. (1990). Impersonal Uses of Personal Pronouns. *Journal of Pragmatics*, 14(5), 739-759.
- Malchukov, A. L., & Siewierska, A. (Red.). (2011). *Impersonal Constructions. A cross-linguistic Perspective*. Amsterdam, John Benjamins.
- Rădulescu, V. & Van Olmen, D. (2021). A Questionnaire-based Study of Impersonalization in Romanian and English. With Special Attention to Passivization. *Languages in Contrast*, 22(3).
- Siewierska, A. (2008). Ways of Impersonalising. Pronominal vs Verbal Strategies. In De los Ángeles Gómez, G. et al., *Current Trends in Contrastive Linguistics. Functional and Cognitive Perspectives* (pp. 3-26). Amsterdam, John Benjamins.
- Taalkommissie van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns (2011). *Taalkommissiekorpus 1.1*, Potchefstroom.
- Van den Toorn, M.C. (1984). *Nederlandse grammatica*. Groningen, Wolters-Noordhoff.
- Van Olmen, D. & Breed, A. (2018a). Human Impersonal Pronouns in West Germanic. A Questionnaire-based Comparative Study of Afrikaans, Dutch and English. *Studies in Language*, 42, 798-846.
- Van Olmen, D. & Breed, A. (2018b). Human Impersonal Pronouns in Afrikaans. A Double Questionnaire-based Study. *Language Sciences*, 69, 1-29.
- Van Olmen, D., Breed, A., & Verhoeven, B. (2019). A Corpus-based Study of the Human Impersonal Pronoun ('n) mens in Afrikaans. *Languages in Contrast*, 19(1), 79-105. <https://doi.org/10.1075/lic.17004>
- Zifonun, G. (2000). Man lebt nur einmal. Morphosyntax und Semantik des Pronomens man. *Deutsche Sprache*, 28(3), 232-253.

Over de auteurs

Gonneke Groenen is docent academische geletterdheid en Nederlands als Vreemde Taal aan de Noordwes-Universiteit (NWU), Zuid-Afrika. Daarnaast is ze bezig met haar promotieonderzoek in Afrikaans-Nederlands. Haar onderzoekinteresses zijn: constractieve taalkunde, taalveranderingen, en de nauw verwante talen Afrikaans en Nederlands.

Adri Breed is Afrikaanse en descriptief taalkundige aan de Noordwes-Universiteit (NWU), Zuid-Afrika. Ze specialiseert zich in Afrikaanse syntaxis en semantiek, met een speciale focus op constructionalisatie in het Afrikaans en andere West-Germaanse talen. Ze is een van de auteurs en moderatoren van Taalportaal (www.taalportaal.org). Daarnaast is ze eindredacteur van de Algemene Afrikaanse Grammatika en Afrikaanse Skoolgrammatika van het Virtuele Instituut vir Afrikaans (www.viva-afrikaans.org).

Daniël Van Olmen is hoofddocent typologie en historische taalkunde aan Lancaster University in het Verenigd Koninkrijk. Zijn onderzoek richt zich onder meer op onbepaaldheid, negatie, imperatieven, pragmatische markeerders en onbeleefdheid. Hij bestudeert vooral West-Germaanse talen maar hij heeft ook interesse in de talen van Europa en de wereld. Recente publicaties omvatten de volumes *Imperatives and Directive Strategies* (2017, Benjamins), *Aspects of Linguistic Variation* (2019, De Gruyter), *Pragmatic Markers and Peripheries* (2021, Benjamins) en *Introducing Linguistics* (2023, Routledge). Hij is eveneens een van de hoofdredacteurs van de boekenreeks *Trends in Linguistics* (De Gruyter).